

Publikácie Cleft Palate Foundation.

(preložené a upravené v Rozštepovom centre v Bratislave)

www.cleftline.org

Vývin reči.

Majú deti s rozštepom rečové problémy ?

Deti narodené s rozštepom majú pomerne často rečové ťažkosti v určitom období svojho života. Viac ako polovica z nich bude niekedy počas detstva potrebovať logopedickú starostlivosť. Treba však povedať aj to, že veľa detí s rozštepom nadobudne do veku 5 rokov normálnu reč.

Pravidelné kontroly u logopéda v Rozštepovom centre vám pomôžu rozhodnúť sa, či vaše dieťa potrebuje nejakú logopedickú terapiu alebo iný typ intervencie zameraný na zlepšenie reči. Logopéd vyhodnotí rečovú produkciu vášho dieťaťa a jeho rečový vývin a možno navrhne potrebné terapeutické kroky. Logopéd v Rozštepovom centre vám vysvetlí, ktoré rečové ťažkosti dieťaťa súvisia s rozštepom, ktoré z nich majú inú príčinu a ktoré z nich sú bežné pre všetky deti v určitom veku.

Veľmi dôležité je aj to, aby vaše dieťa chodilo na pravidelné kontroly uší a sluchu. A to aj vtedy, ak nemáte žiadne podozrenie na sluchové problémy dieťaťa. Niektoré ťažkosti so sluchom nedoprevádza žiadna bolesť a ani iné zjavné príznaky – a vy ani nemusíte tušiť, že niečo nie je v poriadku. Deti s rozštepom sú veľmi citlivé na vznik zápalov stredného ucha a na rečové ťažkosti zapríčinené zhoršeným sluchom. Deti nemusia dobre počuť reč a ani výklad v škole vtedy, keď majú nerozpoznaný zápal stredného ucha, ktorý prebieha bez varovných príznakov.

Aké rečové ťažkosti môžu mať deti s rozštepom ?

Ešte pred prvou operáciou podnebia dieťaťko nemá dostatočne oddelenú nosovú a ústnu dutinu. To znamená, že:

- 1, dieťa nemôže udržať v ústach tlak, pretože mu vzduch uniká cez nos
- 2, dieťa nemá dostatok tkaniva na podnebí na to, aby jazyk vytvoril s podnebí kontakt pri vyslovovaní niektorých spoluhlások.

Oba tieto problémy, môžu spôsobiť to, že sa dieťaťu ťažko vyslovujú niektoré hlásky.

Deti s rozštepom sa zvyčajne medzi 9-24 mesiacom **oneskorujú** v tvorení prvých slov a vo vývine tvorenia jednotlivých hlások. Preto je dôležité, aby ste s dieťaťom veľa hovorili a tak podporovali vývin jeho reči. Potom, ako sa dieťaťu zoperuje podnebie, by malo byť schopné začať tvoriť nové spoluhlásky a aj nové slová. Reč však môže mierne zaostávať aj naďalej. To, ako rýchlo dieťa dostihne svojich rovesníkov závisí aj od vás – od rodičov.

Artikulačné problémy (problémy vysloviť hlásky) môže dieťa mať aj z iných príčin – napríklad aj preto, že nemá rovné zuby. Reč môže byť dobre zrozumiteľná, ale niektoré hlásky nemusia znieť presne (napríklad zvuk hlások „s, z, š, ž“ môže byť narušený, tieto hlásky môžu znieť „šušľavo“).

Je tiež dôležité vedieť, že niektoré deti, či už s rozštepom alebo bez neho, môžu začať hovoriť neskôr ako iné deti. Vždy sa však radšej poraďte s logopédom, aby ste mali istotu, že ste nič nezanedbali.

Vtedy, keď je reč v poriadku – sa mäkké podnebie dvíha k zadnej stene hrdla, tu sa s hrdlom pevne spojí a úplne oddelí ústnu dutinu od nosovej tak, že všetok vzduch môže byť vypustený iba cez ústa. Stav – keď podnebie nedokáže celkom dobre uzatvoriť prechod do nosa – sa volá velo-faryngálna nedostatočnosť (velo-faryngálna insuficiencia). Reč detí s velo-faryngálnou nedostatočnosťou môže znieť „nosovo“ - „ako keby hovorili nosom“. Takýto dojem reči vzniká preto, že podnebie neuzavrelo počas reči prechod do nosa a vzduch so zvukom hlásky unikol do nosovej dutiny. Tento jav sa volá „**hypernazalita**“ a „nazálne emisie vzduchu“. Asi 25% detí s rozštepom má aj po operácii podnebia tento problém.

Možno si u vášho dieťaťa všimnete, že tvorí zvláštne „hrdelné“ zvuky. Tieto zvuky nazývame „kompenzačné zvuky“ alebo „**kompenzačná artikulácia**“. Je to rečové správanie, ktoré vzniká vtedy, ak dieťa chce kompenzovať svoju velo-faryngálnu nedostatočnosť. Toto správanie často vzniká ešte pred prvou operáciou podnebia. Dieťaťu sa vtedy nedarí vysloviť niektoré hlásky v ústach a zistí, že vie vytvoriť podobný zvuk v hrdle. Toto správanie môže pretrvávať aj po operácii podnebia. Dá sa neskôr odstrániť logopedickým nácvikom. Ale je dôležité vedieť, že by ste nemali takéto zvuky u dieťaťa podporovať, pretože sa niekedy fixujú ako pevný rečový návyk. Pre dieťa potom môže byť pomerne ťažké „odnaučiť sa“ používať tieto zvuky.

Deti s rozštepom, aj keď nie veľmi často, môžu mať aj **problémy s hlasom**. Hlas môže znieť „dyšne“, slabo alebo môže byť akoby „tlačený“. Tieto problémy môžu vzniknúť vtedy, keď sa dieťa snaží vytvoriť dostatočný tlak pre výslovnosť hlások a namáha pri tom svoje hlasivky.

Posledné výskumy ukázali, že malá časť detí s rozštepom je riziková vzhľadom na tzv. **špecifické poruchy učenia**. Sú to vlastne poruchy reči, ktoré sa premietajú do učenia: najčastejšie je to dyslexia (porucha čítania) a dysgrafia (porucha písania). Tieto poruchy nijako nesúvisia s inteligenciou detí. Riziko vzniku porúch učenia je veľmi malé vtedy, ak vaše dieťa ešte v predškolskom veku chodilo na logopédiu. Logopéd vie toto riziko včas rozpoznať a navrhnúť potrebnú terapiu.

Hoci u detí s rozštepom sa tento problém vyskytuje pomerne zriedka (iba o niečo častejšie ako u iných detí), je dobré o ňom vedieť. Ak už máte školáka, ktorý má problémy s učením, mali by ste s ním ísť na vyšetrenie ku logopédovi a psychológovi.

Čo sa dá robiť s týmito rečovými ťažkosťami?

Najčastejšie sa rečové ťažkosti odstránia samotnou logopedickou terapiou. Logopedický nácvik býva veľmi efektívny a úspešný pre deti s oneskoreným vývinom reči, s artikulárnymi ťažkosťami a s miernou hypernazalitou. Cieľom logopedického nácviku bude vytvorenie nových a správnych rečových návykov a tiež nácvik výslovnosti hlások. Samotná logopedická terapia zvyčajne **nebude** stačiť na odstránenie hypernazality, ktorá je spôsobená strednou a vážnou velo-faryngálnou nedostatočnosťou.

To, aký typ terapie dostane vaše dieťa, bude závisieť od toho - aký typ rečových ťažkostí má. Takisto to, ako dlho budete chodiť na logopédiu závisí najmä od toho, aký vážny problém dieťa má. Tak napr. ak má vaše dieťa problémy s výslovnosťou, ktoré súvisia so zubami a zhryzom – dieťa bude potrebovať kombináciu terapie od logopéda a od čelústneho ortopéda.

To, ako dlho bude trvať logopedická terapia často závisí aj od rodičov. Vnímavý rodič, ktorý pomáha dieťaťu s logopedickými úlohami, dokáže často terapiu veľmi urýchliť.

Ak v Rozštepovom centre špecialisti usúdia, že samotná logopedická terapia nestačí na odstránenie rečových ťažkostí, ponúkajú sa takéto možnosti. Dieťaťu sa môže naplánovať ešte ďalšia operácia podnebia. Na našom pracovisku sa najčastejšie sa používa operácia tzv. všítie faryngálneho laloka.

Chirurg, logopéd a foniater spoločne vyberú najvhodnejšiu operáciu a najvhodnejší čas operácie práve pre vaše dieťa. Nechajte si od odborníkov vysvetliť, ktorú z operácií navrhujú a prečo navrhujú práve ju a práve teraz.

Je dôležité vedieť aj to, že operácia sama málokedy funguje ako „šibnutie čarovným prútiťom“. Dieťa bude musieť „spolupracovať“ s novým zoperovaným podnebím – a to ho po operácii naučia práve na logopédii.

Hoci, najčastejšie sa na riešenie velo-faryngálnej nedostatočnosti používa práve chirurgický zákrok, vo výnimočných situáciách môže byť pre niektorých pacientov alternatívnym riešením tzv. rečová protéza (iba na niektorých pracoviskách v zahraničí, na Slovensku sa nepoužíva, pozn. preklad.). Takáto drobná protéza sa umiestňuje do úst podobne, ako strojček na zuby. Existujú dva typy protéz: 1, tzv. rečová guľôčka (z angl. speech bulb) a 2, podnebný zdvíhač (z angl. palatal lift). Rečová guľôčka slúži na vyplnenie priestoru v hrdle práve tam, kde podnebie „nedočiahne“ na zadnú stenu hrdla. Zdvíhač zasa podvihne podnebie do takej výšky, aby podnebie „dočiahlo“ na zadnú stenu hrdla. Takéto pomôcky zhotovuje čelústný-ortopéd spolu s logopédom vždy presne na mieru dieťaťa. Veľa odborníkov v zahraničí sa domnieva, že tieto pomôcky sú funkčné u detí najskôr od veku 5 rokov. Každé dieťa však musí byť individuálne ohodnotené či je, alebo nie je vhodným kandidátom na takúto pomôcku.

Treba dodať, že nie všetky pracoviská pokladajú túto metódu za efektívnu.

Aká je úloha logopéda v Rozštepovom centre?

Logopéd v Rozštepovom centre má viacero zodpovedných úloh a vaše dieťa potrebuje, aby ho pravidelne (aspoň 1x do roka) videl a počul. Logopéd má pravidelne vyhodnocovať vývin reči vášho dieťaťa, sledovať ako rozštep ovplyvňuje reč dieťaťa počas jeho vývinu, ako ovplyvňujú reč dieťaťa iné faktory. Ak je to potrebné, logopéd spolu s ostatnými odborníkmi vyberie špeciálnu terapiu pre dieťa. Logopéd v rozštepovom centre poskytuje špecifické rady a odporúčenia pre rodičov detí s rozštepom a rovnako aj pre iných - regionálnych logopédov. Ak nie ste zďaleka, potom môžete k logopédovi z Rozštepového centra chodiť aj na logopedickú terapiu. Avšak terapia zvyčajne prebieha 1 x do týždňa, preto by ste mali chodiť na terapiu v mieste bydliska - k regionálnemu logopédovi.

V čom môžu pomôcť rodičia?

V mnohom. Rodičia alebo iné osoby, ktoré sa o dieťa starajú, zohrávajú tú najdôležitejšiu úlohu vo vývine reči dieťaťa. Logopéd vám poskytne cenné rady a informácie, ale vy ste tí, s ktorými sa bude dieťa najčastejšie rozprávať.

Je dôležité, aby ste s dieťaťom veľa hovorili a podporovali ho v reči. Takisto v tom, aby si osvojovalo a trénovalo potrebné rečové správanie. Ak je to možné, úzko spolupracujte s logopédom na tom, aby ste vytvorili „domáci program“ určený na rozvoj reči dieťaťa. Logopéd vám ukáže, aké špeciálne aktivity môžete robiť tak, aby dieťa lepšie hovorilo. Je však dôležité, aby sa dieťa pri nich cítilo dobre a úspešne: preto ho vždy podporujte a urobte z úloh zábavu. Toto je vaša úloha.

preklad a kontaktná osoba: Z. Oravkinová, Rozštepová poradňa, Klinika plastickej chirurgie, NsP Ružinov, Ružinovská 6, 821 06 Bratislava, tel. 02/ 4333 24 09 kl.805, kl.729